

УДК 821.161.2-1.09 Павличко Д.
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/33.215720>

Анастасія КАТЮЖИНСЬКА,

orcid.org/0000-0003-4738-434X

студентка IV курсу

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) *nastyal6k21@gmail.com*

ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ БАРОКОВИХ ОБРАЗІВ У ІСТОРИЧНИХ ПОЕМАХ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

У статті досліджено особливості художньої рецепції барокових образів у творчості Д. Павличка. Проаналізовано історичні поеми митця, присвячені добі Козацької держави («Петрик», «Пісня про Богдана», «Іван Ганжа», «Іван Богун»), виокремлено домінуючі ідеї та переконання, що набувають найвищого аксіологічного значення й репрезентують національно зорієнтовану позицію письменника. Особливу увагу приділено аналізу авторської інтерпретації образів державних діячів і характерним рисам їхньої індивідуалізації, визначено специфіку творення моделі образу правителя в кожній поемі.

Наукова новизна статті полягає у спробі цілісного аналізу історичних поем Д. Павличка з огляду на художню рецепцію барокових образів у них.

В історичних поемах, присвячених добі Козацької держави («Петрик», «Пісня про Богдана», «Іван Ганжа», «Іван Богун»), Д. Павличко репрезентує власну інтерпретацію постатей державних діячів, яка відрізняється від втіленої в бароковій історіографії. Особливості художньої репрезентації образу правителя розкриваються через авторську аксіологічну парадигму, котра базується на ступені служіння національній ідеї та психології вчинку. Д. Павличко вибудовує образи за принципом контрасту, утворюючи антиномічні пари: Петрик – І. Мазепа («Петрик»), І. Богун – Б. Хмельницький («Іван Богун»), створюючи інтерпретаційну модель образу ідеального правителя. Доведено, що сучасні події української історії наклалися на поеми «Іван Ганжа» та «Іван Богун», написані у ХХІ ст. Образи державних діячів еволюціонують та ускладнюються, автор оцінює вчинки героїв і вважає, що їхні дії вплинули на сучасні українські історичні події. Концептуальні ідеї, представлені Д. Павличком в історичних поемах, присвячених Козацькій державі, мають найвище аксіологічне значення і, безперечно, є актуальними в сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: художня рецепція, історична поема, барокова історіографія, бароковий образ, Д. Павличко.

Anastasiya KATYUZHYNKA,

orcid.org/0000-0003-4738-434X

Fourth-Year Student

Institute of Philology

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) *nastyal6k21@gmail.com*

ARTISTIC RECEPTION OF BAROQUE IMAGES IN HISTORICAL POEMS OF DMYTRO PAVLYCHKO

The article investigates the peculiarities of artistic reception of Baroque images in the works of D. Pavlychko. The historical poems of the artist, dedicated to the Cossack state (“Petryk”, “Song about Bogdan”, “Ivan Ganzha”, “Ivan Bohun”), are analyzed, the dominant ideas and opinions, what have the highest axiological importance and represent the nationally oriented position of the writer, are singled out. Particular attention is paid to the analysis of the author’s interpretation of the figures of statesmen and the characteristic features of their individualization, the specificity of creation of a model of the image of the ruler in each poem is determined.

The scientific novelty of the article consists in an attempt to analyze the historical poems by D. Pavlychko in view of the artistic reception of baroque images in them.

In historical poems, dedicated to the Cossack state (“Petryk”, “Song about Bogdan”, “Ivan Ganzha”, “Ivan Bohun”), D. Pavlychko represents his own interpretation of the figures of statesmen, which differs from that embodied in Baroque historiography. The peculiarities of artistic representation of the image of the ruler are revealed through the author’s evaluation paradigm, which is based on the degree of service to the national idea and the psychology of the deed. D. Pavlychko constructs images on the principle of contrast, forming antinomic pairs: Petryk – I. Mazepa (“Petryk”), I. Bohun – B. Khmelnytsky (“Ivan Bohun”), creating the interpretive model of the image of the ideal ruler. It is proved, that the modern events of Ukrainian history were superimposed on the poems “Ivan Ganzha” and “Ivan Bogun”,

written in the 21st century. The images of statesmen evolve and become more complicated, the author evaluates the deeds of the heroes and considers, that their actions have influenced modern Ukrainian historical events. Conceptual ideas, represented by D. Pavlychko in historical poems, dedicated to the Cossack state, have the highest axiological significance and are, undoubtedly, relevant in modern Ukrainian society.

Key words: artistic reception, historical poem, baroque historiography, baroque image, D. Pavlychko.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві актуалізуються дослідження художньо-рецептивної моделі творчості письменників ХХ–ХХІ ст., зосереджується увага на історичних джерелах їхніх творів, зокрема ролі барокової традиції у формуванні поглядів митців на історію. Історія козацької епохи, що втілює українську державницьку національну ідею, зображена в бароковій історіографії, набуває нової авторської інтерпретації у творчості письменників наступних епох. Тож образи барокової літератури стали джерелом рецепцій та інтерпретацій у письменстві ХХ–ХХІ ст., зокрема у творчості Д. Павличка.

Аналіз досліджень. Вивчення творчості Д. Павличка представлено в наукових розвідках Ю. Бурляя, М. Ільницького, Р. Лубківського, Т. Савчин та ін. Ґрунтовним і найповнішим із огляду на всебічний аналіз постаті та творчості Д. Павличка є збірник статей «Про Дмитра Павличка», упорядником і редактором якого став Д. Пилипчук. Так, у виданні репрезентовано дослідження, присвячені власне постаті митця, зокрема проаналізовано особливості біографії, життєвих пріоритетів і світоглядних переконань (В. Панченко, І. Дзюба, М. Слабошпицький, Р. Гром'як, Р. Лубківський); поезію, її ідейні доміанти й художню парадигму (В. Соболев, М. Жулинський, О. Сліпущко); переклади, зроблені Д. Павличком (М. Рябчук, Р. Лубківський, Р. Радишевський).

Дослідження барокових образів, зокрема образу правителя, у козацьких літописах належать Я. Дзирі, Д. Наливайку, В. Соболев, В. Шевчуку та ін. Питання специфіки художньої рецепції барокових образів у творчості письменників ХХ–ХХІ ст., особливо в історичних поемах Д. Павличка, ще не ставало предметом окремої наукової розвідки. Саме тому в сучасній літературознавчій науці актуальною залишається проблема барокових образів, зокрема образу правителя, в історичних поемах Д. Павличка. Концептуальні засади, репрезентовані в історичних поемах, присвячених подіям Козацької держави, є актуальними в контексті подій сучасної України.

Мета статті – проаналізувати історичні поеми Д. Павличка, в яких репрезентовано події часів Козацької держави («Петрик», «Пісня про Богдана», «Іван Ганжа», «Іван Богун»), дослідити особливості художньої рецепції барокових обра-

зів, зокрема образу історичної постаті, простеживши еволюцію поглядів письменника, обґрунтувати художнє переосмислення ролі й місця особистості в історії у світогляді Д. Павличка.

Виклад основного матеріалу. Образ правителя, керівника держави стає предметом зацікавлення письменників ще з часів становлення Київської Русі. Варто зазначити, що в середньовічних літописах образ князя ідеалізується, психологія і внутрішній світ не беруться до уваги. О. Сліпущко зазначає: «Літописець зазвичай перераховує чесноти князя, зовнішні прикмети, але дуже рідко говорить про його недоліки... Літописець наголошує на таких рисах, як героїзм, честь, слава, мудрість, а психологія, внутрішній світ героя фактично не показані...» (Сліпущко, 2009: 203). Такі особливості репрезентації образу правителя певною мірою були характерні й для барокових козацьких літописів. Так, на думку В. Соболев, козацький літописець С. Величко робить спробу художнього осмислення внутрішнього світу і вчинків історичної постаті, однак не відходить від ідеалізації образу державного діяча: «Як дослідник, він не боїться заглиблюватися у найбільш драматичні глибини людського ества, але притаманна йому толерантність у ставленні до своєрідності інших людей є мовби тим бар'єром, крізь який немає доступу пропагуванню ідей про злочинні наслідки дії суспільно активної особистості для оточення» (Соболев, 1996: 313). Тож у творчості письменників ХХ–ХХІ ст. історичне буття українського народу актуалізується з новою силою і дедалі частіше стає предметом художнього аналізу. Образ правителя еволюціонує і постає в новій авторській інтерпретації, набуваючи нової художньої репрезентації. За переконанням О. Єременко, «художній образ формується внаслідок взаємодії перцепції, аксіологічного аспекту і таких характеристик образу, як динамічність, цілісність, диференційованість» (Єременко, 2008: 62). Варто зазначити, що письменники ХХ–ХХІ ст. повністю відходять від ідеалізації історичної особи, насамперед подається оцінка гетьмана з погляду його внеску в історичне життя держави, з'ясовується, які наслідки мали його вчинки та як вони вплинули на хід історії. Окрім цього, до уваги беруться внутрішній світ і психологічний стан образу героя, аналізуються негативні

наслідки його дій. Письменники ХХ–ХХІ ст. дивляться на історичне минуле українського народу з позиції сучасності, намагаються знайти причини й передумови сучасних подій у вчинках ключових постатей української козацької історії.

З огляду на це беремо до уваги насамперед історичні поеми Д. Павличка, в яких змальовані події часів Козацької держави. У поемах «Петрик», «Пісня про Богдана», «Іван Ганжа», «Іван Богун» барокові образи набувають високого рівня художньої репрезентації. Одним із ключових є образ історичної особи як активного учасника історії. У поемах Д. Павличка представники цієї образної системи максимально індивідуалізовані, подається авторська оцінка вчинків історичних осіб, кожна з яких наділена системою ціннісних орієнтирів і пріоритетних позицій щодо історичного розвитку держави. Р. Лубківський наголошує на новій, відмінній від поданих в українській історіографії інтерпретації образу державного діяча: «Долаючи усталені в українській художній історіографії класові стереотипи, Павличко звертає увагу на залежність лідера від народу й навпаки, закликає діяти за розумними принципами доцільності та взаємодіючості стосунків між владними і, так би мовити, виконавчими початками» (Лубківський, 2004: 24). Окрім цього, варто зацентрувати увагу на тому, що Д. Павличко вибудовує образи за принципом контрасту, формуючи антиномічні пари: Петрик – І. Мазепа («Петрик»), І. Богун – Б. Хмельницький («Іван Богун»). У кожній поемі автор репрезентує два головні образи державних діячів, однак індивідуалізує одного з них, якого вважає прикладом ідеального правителя, наділеного необхідним для нього набором ціннісних орієнтирів, для якого національна ідея є життєвою метою і призначенням.

Варто зазначити, що через усі історичні поеми, присвячені добі Козацької держави, проходить ідея свободи, засудження зради й рабської покорі. Прихильність Д. Павличка – на боці історичних осіб, наділених духом свободи й непокорі, готових боротися за державу й народ, а не коритися ворогу. Такі герої нерідко говорять устами письменника, висловлюючи його національно зорієнтовану та патріотичну позицію. Боротьба за волю й незалежність держави мають бути у пріоритеті правителя. Покора ворогу оцінюється як зрада, що є тяжким гріхом. Натомість смерть у боротьбі є знаком самопожертви й утілення місії правителя та захисника держави.

Центральним бароковим образом у поемі «Петрик» (1994) є Петро Іваненко (Петрик), який був старшим писарем канцелярії Івана Мазепи,

втік із Батурина на Січ, проголосив себе гетьманом України та підняв повстання проти Москви. Із психологічного погляду «вчинок породжується людською сутністю особи» (Павличко, 2016: 291), що дає можливість виявити духовність героя, його характер і тип. Такий вчинок Петрика пояснюється його внутрішніми стійкими переконаннями, зокрема неприйняттям політики І. Мазепи: «Я, бувши писарем при ньому, Царю писав його листи, І кожне слово, як содому, Приймав у серце, повне грому, Вмирав з ганьби й жадання мсти» (Павличко, 2015: 731–732). Головний герой поеми вважає, що українці потрапили в рабство Москви ще внаслідок неправильного рішення Б. Хмельницького. З огляду на це у поемі ключовими є концепти зради й рабства, які репрезентують насамперед образ І. Мазепи: «Я розпізнав думки таємні Мазепи-зрадника! Нема В нас гетьмана! Є змій лукавий, Слуга Московської держави, Шахрай найвищого клейма!» (Павличко, 2015: 732) Через антитестичне протиставлення образів Петрика й І. Мазепи як мужнього борця за свободу та справедливості і хитрого зрадника автор репрезентує правителя як рушія історії, адже вчинок кожного з них є вирішальним для держави – перемога і воля чи поразка і рабство. В образі Петрика автор утверджує ідею непокорі, непохитності, саможертви в ім'я держави й народу. Навіть на допиті в І. Мазепи герой не відмовляється від своїх переконань, не зраджує свої принципи: «Нема покори в тій поставі, Покаяття в очах нема» (Павличко, 2016: 736). Натомість лунають сміливі та справедливі слова Петрика, в яких він викриває лукавство, продажність і рабську покірність І. Мазепи. Петрик переконаний, що злочином є вчинок гетьмана, а не його рішення підняти повстання проти Москви, адже він боровся за свободу як природне право, що дається людині Богом: «За що складати покаєння?! Ти покажи, де злочин мій... Я на царя підняв повстання, Бо душить нас, немов кощій. А ти – його кістляві руки, Залізні кліщі, курмани...» (Павличко, 2015: 738) І. Мазепа боронить москалів, наголошуючи на тому, що вони єдиний народ, який має державність, а українці є їхніми слугами. Окрім цього, гетьман закликає жити з ними в послушенстві й покорі. Така позиція гетьмана є неприйнятною з погляду концепції образу правителя, утвердженої Д. Павличком у поемі. Водночас автор репрезентує еволюцію поглядів І. Мазепи, котрий стає проти москалів, усвідомивши недоречність свого вчинку. Петрик із християнською покорою приймає всі випробування і залишається стійким у своїх переконаннях. Дізнавшись про те, що І. Мазепа підняв

антимосковське повстання, він іде на допомогу, пробачивши все гетьману. Д. Павличко акцентує увагу на тому, що І. Мазепа визнав свою помилку та зрозумів високу мету Петрика, який боровся за свободу: «Це той, хто першим став за волю, Це той, кого я вбив, королю, Щоб вірила мені Москва, Це – моя совість гробова, Лик мого відчаю і болю, Таємний дух мого ества!» (Павличко, 2015: 745) За переконанням О. Сліпушко, загалом для політичної лірики Д. Павличка характерним є середньовічно-бароковий тип із провідною ідеєю волі: «Код політичної лірики Павличка – середньовічно-бароковий, князівсько-козацький, суть якого визначається утвердженням ідеї волі» (Сліпушко, 2019: 323). На трактуванні образу І. Мазепи в поемі «Петрик» позначилася барокова традиція образотворення. Погоджуємося з переконанням В. Шевчука, який вважає, що в постаті гетьмана варто бачити «викінчений тип барокової людини з її неоднорідністю та неоднозначністю чи мінливістю» (Шевчук, 2006: 183) Окрім цього, саме Петрик, а не І. Мазепа, помирає в поемі як герой. Мотив самопожертви в ім'я високої мети служіння народу втілюється у вчинках Петрика, котрий помер, закривши собою гетьмана: «І Петрик затулив собою Мазепу, як живу й святу Всього життя свого мету» (Павличко, 2015: 746). Петрик сподівався, що гетьман, змінивши свої погляди й перейшовши на сторону правди та свободи, утілить його мету й визволить український народ. Перед смертю він сказав слова, в яких втілено ідею про необхідність об'єднання народу для досягнення спільної мети: «Ми – два гетьмани, а Вкраїні Потрібен завжди лиш один» (Павличко, 2015: 746). Як бачимо, однією із причин складної суспільно-політичної ситуації в державі письменник вважає роз'єднаність народу, зокрема братовбивчу війну. Лише єдина й політично згуртована держава може здобути незалежність і боротися з ворогом на рівних. Д. Павличко пише: «Ми вміємо лише ділитись, Навзаєм битись, брудом литись... На половини та на чверті Розпались ми – темнючі, вперті...» (Павличко, 2015: 735).

У поемі «Пісня про Богдана» (1996) центральним є образ Богдана Хмельницького. Власне, гетьман зображений як борець за волю української держави. На думку автора, саме Б. Хмельницький вивів український народ із неволі, вселив дух непокори та свободи: «Ми не знаєм, де його пишчальі, де його золочені шаблі, Тільки знаєм, що з його печалі Встала воля нашої землі» (Павличко, 2016: 66). Окрім цього, Д. Павличко називає Україну Богдановою державою. Автор не дає оцінку вчинкам гетьмана, не визначає його

рішення щодо об'єднання з російським царем як зраду, натомість перекладає відповідальність на царя: «Тільки знаєм, що його спалила Зрада православного царя» (Павличко, 2016: 67). Образ Б. Хмельницького в поемі є вічним, зверненим у майбутнє, його героїчний дух супроводжує українців в інших знакових для історії військових подіях: «Богдан помер, але Європа Ще бачила його в бою На полі біля Конотопа, Де мстився він за честь свою. Був дух його біля Полтави, Де кров чорніла, як ропа. Під Крутами шукав він слави І смерті – в куренях УПА» (Павличко, 2016: 68). Характеризуючи особливості трактування образів у Літописі Самійла Величка, В. Соболев зазначає, що літописець ідеалізує образ Б. Хмельницького, високо оцінює його діяльність: «Величко зображує його виняткову сміливість, мужність, називає Мойсеєм свого народу...» (Соболев, 1996: 238) Прихильною до зазначеної є думка В. Шевчука, котрий стверджує, що С. Величко «прославляє Б. Хмельницького, докладно описує його битви» (Шевчук, 2007: 68), «гетьманів засуджує всіх, окрім Б. Хмельницького» (Шевчук, 2007: 70). Як бачимо, Д. Павличко в поемі «Пісня про Богдана» подає традиційну для української історіографії інтерпретаційну модель образу Б. Хмельницького як борця за волю народу.

Прикладом патріотизму й самовідданого служіння народу для головного героя історичної поеми «Іван Ганжа» (2010) є постать І. Богуна. У момент військової напруги І. Ганжа згадує його повчання: «Навчав Богун: виходиш в однині – І заслоняєш армію собою; Впадеш на полі – вкриєшся ганьбою, Збий ворога з коня – на страм ляшні, Вертайсь тоді хоч мертвим на коні!» (Павличко, 2016: 38). Саме ці риси автор цінує в образі І. Ганжі, який помер у бою як герой: «І гетьман прославляв Ганжу Івана, Що повернувся з бою на коні, І, вмерши, впав на руки козачні» (Павличко, 2016: 40). На нашу думку, образ І. Ганжі є амбівалентним, адже пізніше в поемі він постає як зрадник, який воює проти української армії: «Воскрес Ганжа – але тепер нова Його душа продажна і завзята За королівські бореться права!» (Павличко, 2016: 41). У цій поемі автор не створює антиномічну пару, натомість в образі головного героя втілюються дві концепції образу правителя – героя і борця за волю рідного народу та зрадника. Ці концепції посилюються й увиразнюються образом І. Богуна. Саме він постає наставником і вчителем головного героя в бою на боці українського народу і суддею, коли він перейшов на бік ворога. Через образ І. Ганжі Д. Павличко акцентує увагу на такій важливій рисі прави-

теля, як стійкість переконань і вірність рідному народу за будь-яких обставин. Саме цими рисами був наділений І. Богун, в образі якого втілено позицію самого автора, котрий засуджує двоїстість поглядів і розцінює зміну переконань як зраду. Для І. Богуна зрада державних інтересів України є найстрашнішим гріхом, якому немає виправдання, адже кожний вчинок правителя є вирішальним для країни не лише на сучасному історичному рівні, а й впливає на її майбутнє. Головна ідея поеми простежується саме у словах І. Богуна, який є втіленням українського духу і справжнього борця за свободу народу: «Ти зрадив прізвище своє! Ляхові Своє ім'я віддав ти в проклятьбі! Страшнішої нема на світі зради, Як зрада духу в прізвищі своїм...» (Павличко, 2016: 41) Як бачимо, зрада країни дорівнюється до зради себе, свого національного духу й переконань. Варто зазначити, що ця ідея є однією із ключових у всіх історичних поемах Д. Павличка, присвячених добі Козацької держави.

Системний аналіз поеми «Іван Богун» (2015) дає підстави стверджувати, що Д. Павличко подає власну авторську модель образу історичної особи, яка виступає носієм поглядів і світоглядних переконань самого автора. І. Богун є виразником національно зорієнтованої, патріотичної позиції письменника, для якого визначальною є національна ідея. На цьому наголошує М. Жулинський, зазначаючи: «Павличко темпераментно розбурхує почуття свободоловства, національної гідності, історичної правди» (Жулинський, 2008: 18). Власне, І. Богун постає як символ козацької влади, геніальний воїн, у якому втілено дух непокори та свободи. Д. Павличко пише про І. Богуна: «В нас народивсь Богун, відомсти й правди геній, Гетьманів сповідник, державності душа» (Павличко, 2016: 62). Сильний і небезпечний для ворогів, які його боялися, бо він сповідував святу правду, був непорушним у своїх переконаннях: «Богун живий – біда, а мертвий – мста, содома, Нових повстань гучна, кривава молотьба, Де чернь розгукана, голодна й несвідома В гетьмани возведе жорстокого раба» (Павличко, 2016: 43). Через розмову у сні І. Богуна втілено позицію Д. Павличка щодо діяльності Б. Хмельницького, зокрема його рішення укласти угоду з Росією. Автор не схвалює такого рішення гетьмана, вважає його кроком до перетворення українців на рабів: «Ти Польщу розгромив, перелякав Європу, Але не збудував, не захистив свій дім. Ти з королем пішов на згоду в Білій Церкві, Тепер скрадаєшся на згоду до царя. Знай: проклянуть тебе колись живі і мертві – Обернеться в ніщо твоя звитяжна прях! Не вільно,

гетьмане, єднатися з Москвою Народу нашому, бо москалі – раби, Ми в їхньому багні потонем з головою, Задушимось, помрем од рабства та ганьби!» (Павличко, 2016: 48). Як бачимо, інтерпретаційна модель образу Б. Хмельницького відрізняється від репрезентованої в поемі «Пісня про Богдана», тож образ героя еволюціонує й ускладнюється, адже автор глибоко переосмислює значення вчинку гетьмана, його роль в історії української держави. На нашу думку, на таку авторську інтерпретацію образу Б. Хмельницького вплинув час написання поеми, зокрема події 2014 р. Д. Павличко не ідеалізує гетьмана як героя і борця за волю народу, а говорить про негативні наслідки його вчинку, пов'язуючи їх із сучасними для автора подіями української історії. Через антитетичне протиставлення образів Б. Хмельницького й І. Богуна автор показує, якими ціннісними пріоритетами має бути наділений правитель. Уві сні І. Богун вступає в суперечку з Б. Хмельницьким, вважає вчинок гетьмана неправильним. Концептуальність позиції І. Богуна репрезентовано в його словах: «Ні, вихід завжди є, – то зрада, Що в людській немочі шукає оправдань. А за свободу смерть – то не загин-загида, А чесно сплечена народу свому дань!» (Павличко, 2016: 50). Як бачимо, для І. Богуна на першому місці була свобода країни, за яку він боровся: «Свобода – то земля. Або ставай на чати І борони її від короля й царя, Або ж у найми йди, навчись лице втрачати, І під нагайкою живи, немов звіря» (Павличко, 2016: 54). І. Богун готовий померти за свободу: «За Польщу я не вмер. Це правда. Не хотілось. А на твоїх очах за Україну вмеру. Це буде смерть, не схована в печері, А на очах людей – за правду й волю смерть!» (Павличко, 2016: 59). У поемі подано концепцію ідеального правителя, згідно з якою гетьман має самовіданно служити своєму народу, найвищого аксіологічного значення надаючи правді та свободі країни: «Ми любимо вмирати Не як державники, а як чужі раби. Ми служим Богові, та в нас немає Бога Свого з нагайкою та праведним мечем» (Павличко, 2016: 52). Герой переконаний, що здобути та зберігати українську державність повинен сам народ щодня, розраховуючи насамперед на власні сили. З огляду на це він засуджує рабство й покірність ворогу, переконує в необхідності відстоювати право народу на свободу. Вірність своєму народу в розумінні Богуна є вірністю собі, зраду він розцінює як тяжкий гріх: «Рубатиму я тих, що зрадникові служать. Брати, якщо ви з ним, чекає вас біда...» (Павличко, 2016: 51), «Що ж, так заведено в калічному народі, Що зрада зрадою паношиться й росте; Там один одному (чи зверху,

чи насподі) Дарує зрадництва підків'я золоте...» (Павличко, 2016: 53). Високу національну самосвідомість і відданість рідному народу відзначив навіть король, вражений патріотизмом І. Богун: «Богун – не брат, але такого патріота Серед моїх людей побачити немож. Боїться козака моїх маршалків рота, Почують – він іде! – вже їх проймає дроз» (Павличко, 2016: 60). Єдиноможливим виходом для І. Богун є боротьба, що має привести до перемоги. Для нього краще війна, ніж рабська покірність, що дорівнюється до зради народу, національного духу, себе: «Щоб вибухнула кров твоєї непокори, Вставай, іди на смерть і запали степи, Подільські пагорби, карпатські сині гори, І Київ запали, – але не відступи!» (Павличко, 2016: 56).

Варто зазначити, що Д. Павличко акцентує увагу на духовності І. Богун, який у складні моменти боротьби й передчуття смерті звертається до Бога: «Свіча горить. Богун звертається до Бога: «Спасибі, Пане мій, що бачиш Ти мене. Ти все – моя душа, надія й перемога, Я чую голос Твій крізь небо кам'яне. Я не гнівив Тебе, мої шалені руки Твоєю зброєю були. Вони болять. Я за свободу бивсь! Не мав з Нечистим злуки! Я цілував Твій хрест, як шаблі рукоять!» (Павличко, 2016: 47). Як бачимо, образ І. Богун є складним і багатоаспектним, письменник не обмежується змалюванням гетьмана як воїна, який висловлює державницькі ідеї, а характеризує його як духовну людину. У своїх молитвах І. Богун не просить порятунку для себе, а насамперед молиться за Україну: «І молиться Богун за небеса Поділля, За Іллінци свої, за Дашів, за Кальник, За голубі стави, за жизне чорнорілля, За рай калиновий, що був і раптом зник...» (Павличко, 2016: 45).

Д. Павличко надає великого аксіологічного значення єдності держави, наголошує на тому, що роз'єднаність спричинює ворожість, знецінює високоморальні людські риси: «А ми, хто ми такі? Ми – нелюди в пустині, Розвороговані, як дика звірина, В жажній, навзаємній ненависті єдині, Згори поділені аж до самого дна» (Павличко, 2016: 52).

Висновки. Отже, Д. Павличко репрезентує власну авторську, відмінну від втіленої в бароковій історіографії, інтерпретацію образів державних діячів. В історичних поемах письменника образи правителів максимально індивідуалізовані, подається авторська оцінка вчинків історичних осіб, кожна з яких наділена системою ціннісних орієнтирів і пріоритетних позицій щодо історичного розвитку держави. Окрім цього, Д. Павличко вибудовує образи за принципом контрасту, формуючи антиномічні пари: Петрик – І. Мазепа («Петрик»), І. Богун – Б. Хмельницький («Іван Богун»), створюючи таким чином образ інтерпретаційну модель образу ідеального правителя за авторською оцінною парадигмою, в основу якої покладено ступінь служіння національній ідеї та психологію вчинку. На поеми «Іван Ганжа» й «Іван Богун», написані у ХХІ ст., накладаються сучасні для автора події української історії. Образи державних діячів еволюціонують й ускладнюються, автор насамперед дає оцінку вчинкам героїв, вбачаючи в них наслідки сучасних подій. З огляду на це концептуальні ідеї, висловлені Д. Павличком в історичних поемах, присвячених добі Козацької держави, набувають найвищого аксіологічного значення і, без сумніву, є актуальними в сучасному українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єременко О.В. Літературний образ у силовому полі синкретизму: на матеріалі української прози другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Київ : Євшан-зілля, 2008. 320 с.
2. Жулинський М.Г. Відчайдушний голос українського болю. Павличко Д.В. *Вибрані твори* : у 2 т. Київ : Українська енциклопедія, 2008. Т. 1. С. 5–25.
3. Лубківський Р.М. Сповідь. Молитва. Присяга: Літературний портрет Д. Павличка. Київ : Веселка, 2004. 31 с.
4. Основи психології / упоряд. : О. Киричук, В. Роменець. Київ : Либідь, 1999. 632 с.
5. Павличко Д.В. Іван Богун. *Козацькі поеми*. Коломия : Вік, 2016. С. 43–62.
6. Павличко Д.В. Іван Ганжа. *Козацькі поеми*. Коломия : Вік, 2016. С. 37–41.
7. Павличко Д.В. Петрик. *Гранослов: Вибрані твори*. Київ : Український письменник, 2015. С. 731–746.
8. Павличко Д.В. Пісня про Богдана. *Козацькі поеми*. Коломия : Вік, 2016. С. 65–69.
9. Сліпушко О.М. Еволюція та функціонування літературних образів у книжності Києворуської держави (ХІ – перша половина ХІІІ ст.). Київ : Аконіт, 2009. 416 с.
10. Сліпушко О.М. Код поезії Дмитра Павличка. *Про Дмитра Павличка* : збірник статей. Київ : Просвіта, 2019. С. 322–335.
11. Соболев В.О. Літопис Самійла Величка як явище українського літературного Бароко. Донецьк : Отечество, 1996. 336 с.
12. Шевчук В.О. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення ХVІ–ХVІІІ ст. Київ : Грамота, 2007. Т. 1. 717 с.
13. Шевчук В.О. Просвічений володар: Іван Мазепа як будівничий Козацької держави і літературний герой. Київ : Либідь, 2006. 464 с.

REFERENCES

1. Yeremenko O.V. Literaturnyi obraz u sylovomu poli synkretyzmu: na materialy ukrainskoi prozy druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. [A literary image in the force field of syncretism: on the material of Ukrainian prose of the second half of the XIX – beginning of the XX centuries]. Kyiv: Yevshan-zillia, 2008. 320 p. [in Ukrainian].
2. Zhulynskyi M.G. Vidchaidushnyi holos ukrainskoho boliu [Desperate voice of Ukrainian pain]. Pavlychko D.V. Zibrannya tvoriv u 2 t. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia, 2008. T. 1. pp. 5–25 [in Ukrainian].
3. Lubkivskyi R.M. Spovid. Molytva. Prysiaha: Literaturnyi portret D. Pavlychka [Confession. Prayer. Oath: Literary portrait of D. Pavlychko]. Kyiv: Veselka, 2004. 31 p. [in Ukrainian].
4. Osnovy psykholohii [Fundamentals of psychology]. Uporiad.: O. Kyrychuk, V. Romanets. Kyiv: Lybid, 1999. 632 p. [in Ukrainian].
5. Pavlychko D.V. Ivan Bohun [Ivan Bohun]. Kozatski poemy. Kolomyia: Vik, 2016. pp. 43–62 [in Ukrainian].
6. Pavlychko D.V. Ivan Hanzha [Ivan Ganzha]. Kozatski poemy. Kolomyia: Vik, 2016. pp. 37–41 [in Ukrainian].
7. Pavlychko D.V. Petryk [Petryk]. Hranoslov: Vybrani tvory. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk, 2015. pp. 731–746 [in Ukrainian].
8. Pavlychko D.V. Pisnia pro Bohdana [A song about Bogdan]. Kozatski poemy. Kolomyia: Vik, 2016. pp. 65–69 [in Ukrainian].
9. Slipushko O.M. Evoliutsiia ta funktsionuvannia literaturnykh obraziv u knyzhnosti Kyievoruskoi derzhavy (XI – persha polovyna XIII st.) [Evolution and functioning of literary images in the literature of the Kiev Rus state (XI – first half of XIII centuries)]. Kyiv: Akonit, 2009. 416 p. [in Ukrainian].
10. Slipushko O.M. Kod poezii Dmytra Pavlychka. Pro Dmytra Pavlychka: zbirnyk statei [Dmytro Pavlychko's code of poetry]. Kyiv: Prosvita, 2019. pp. 322–335.
11. Sobol V.O. Litopys Samiila Velychka yak yavyshe ukrainskoho literaturnoho Baroko [Chronicle of Samiilo Velychko as a phenomenon of Ukrainian literary Baroque]. Donetsk: Otechestvo, 1996. 336 p. [in Ukrainian].
12. Shevchuk V. O. Kozatska derzhava yak idea v systemi suspilno-politychnoho myslennia XVI–XVIII st. [The Cossack State as an idea in the system of socio-political thinking of the XVI – XVIII centuries]. Kyiv: Hramota, 2007. T. 1. 717 p. [in Ukrainian].
13. Shevchuk V.O. Prosvichenyi volodar: Ivan Mazepa yak budivnychy Kozatskoi derzhavy i literaturnyi heroï [Enlightened lord: Ivan Mazepa as a cossack state builder and literary hero]. Kyiv: Lybid, 2006. 464 p. [in Ukrainian].